

Seminární práce kurzu Normativní mluvnice

Užití členu před přivlastňovacími zájmeny nesamostatnými

/rozdíl mezi portugalskou a brazilskou variantou jazyka/

Eva Hlávková, 2006

Užitím, případně neužitím, členu před nesamostatnými přivlastňovacími zájmeny se mezi sebou liší jednotlivé románské jazyky. Zástupcem té skupiny jazyků, které člen v tomto postavení užívají, je například katalánština; do druhé skupiny se řadí francouzština, v níž je třeba vyhnout se bezprostřední následnosti členu a nesamostatného zájmena přivlastňovacího¹. Jak je to s portugálštinou? Na tuto otázku se pokusím odpovědět v rámci své seminární práce, ve které se zaměřím i na rozdíly mezi portugalskou a brazilskou variantou jazyka.

Už Hamplova *Stručná mluvnice portugálštiny* naznačuje, že na nějaké rozdíly mezi brazilskou a portugalskou variantou portugálštiny bych měla ve svém korpusu narazit. Jak uvádí zmiňovaný autor (Hamppl, 1972, s. 152), „přítomnost či nepřítomnost určitého členu u přivlastňovacích zájmen je záležitost převážně stylistická a najdeme odchylky vysvětlitelné zálibou mluvčího, krajovými zvyklostmi (v Brazílii je tendence omezovat užívání členu u přivlastňovacích zájmen, v Portugalsku nikoli) apod.“.

Co si tedy o dané problematice myslí lingvisté? Jaká uvádějí pravidla?

Brazilská portugálština

Zdeněk Hamppl, jenž se ve své gramatice soustředí na normu portugálštiny brazilské, píše: „Přivlastňovacích zájmen se užívá zpravidla s členem určitým. [...] Při označování příbuzenských vztahů, při oslovení a v titulech, jakož i ve funkci jmenného přísudku se však člen obvykle neklade.“ (Hamppl, 1972, s. 152) „Přivlastňovací zájmena mohou stát i u podstatných jmen s členem neurčitým a může je předcházet i ukazovací, neurčité nebo záporné zájmeno.“ (Hamppl, 1972, s. 153)

Ve spojení se slovy označujícími příbuzenské vztahy figuroval v brazilské části korpusu (dále jen BK) člen před přivlastňovacím zájmenem pouze jedenkrát, a to u slova tio². V osloveních platilo Hamplovo pravidlo bez výjimek; tituly se v mém korpusu nevyšly.

Postavení nesamostatného přivlastňovacího zájmena jako součásti jmenného přísudku jsem našla v brazilských i portugalských excerptech. V BK, na niž především se Hamplov popis vztahuje, byl jeden ze dvou nalezených výskytů se členem³. V portugalské části korpusu (dále jen PK) se – stejně jako v BK – vyskytoval člen v polovině případů⁴. Co je v portugalské variantě jazyka obvyklejší, bohužel nemohu posoudit. S největší pravděpodobností hraje u Portugalců roli význam slova, což dále ještě ukáži.

Pokud jde o užití nesamostatného přivlastňovacího zájmena ve spojení se členem neurčitým, musím konstatovat, že v celé BK jsem zaznamenala jediný takový výskyt⁵ a jeden v portugalských textech⁶. Z toho usuzuji, že se opravdu jedná o případ velice řídký, snad výjimečný.

V brazilské knize *Moderna Gramática Portuguesa* od E. Bechara najdeme objasnění toho, proč je možné před přivlastňovacím zájmenem nesamostatným člen vynechat. Člen totiž

Pro větší názornost označuji příklady barevně: u ukázek z BK přivlastňovací zájmeno **se členem** a **bez členu**, u ukázek z PK **se členem** a přivlastňovací zájmeno **bez členu**.

¹ Viz HENDRICH, Josef. *Francouzská mluvnice*. Plzeň: Fraus, 2001, s. 231

² [...] os gemidos são do **o seu** tio Olimpo! (Gallo, s. 35)

³ São **meus** opositores ferrenhos. (Gallo, s. 25); Para ela, esta era **a minha** genialidade. (Giudice, s. 29)

⁴ Andar era **a sua** profissão, **o seu** vício, toda **a sua** vida. (Morais, s. 373); «Matilde, Nosso Senhor é **teu** Pai./ Nossa Senhora, **lua** Mãe; [...]» (Morais, s. 376) **báseñ**; «[...] O Anjo São Gabriel será **o teu** fiel, [...]» (Morais, s. 376) **báseñ**; [...], pediu ao médico, que era **seu** conhecido, para passar por lá. (Morais, s. 384) „Estou desgraçado! Então, o patrão é **meu** pai?“ (Veiga, s. 473)

⁵ [...] é neto de um grande amigo **meu** e, [...]. (Giudice, s. 44)

⁶ [...] tinha uns modos muito **seus**, um ar de «não te rales». (Rodrigues, s. 335)

plní v syntaxi úlohu aktualizační a je v tomto ohledu zastupitelný mimo jiné právě prostřednictvím přivlastňovacího zájmena; tím pádem je užití členu ve spojeních typu „o meu livro“ nadbytečné (Bechara, 2002, s. 153). Stejně jako v předchozí, i v této gramatice se dočteme, že v titulech se obecně člen určitý neužívá (Bechara, 2002, s. 155). Jakkoli je v kombinaci s přivlastňovacími zájmeny užití určitého členu fakultativní, některá slovní spojení se zpravidla užívají bez členu. Jako příklad autor uvádí výrazy *de meu* a *de seu natural*, z nichž první ve významu „mé vlastnictví“ a druhé jako „vrozené vlastnosti“. Dále se prý vypouští určitý člen tehdy, když přivlastňovací zájmeno odpovídá významem výrazu *alguns*⁷. A konečně u opakovaných dějů se běžně člen určitý před přivlastňovacím zájmenem rovněž vynechává⁸ (Bechara, 2002, s. 157).

*Můžeme tedy říci, že Brazilec používá člen před přivlastňovacím zájmenem pouze pro zdůraznění jeho významu? Je-li člen nadbytečný, pak by se takové vysvětlení nabízelo. Budu se nyní věnovat pouze BK. Hned první příklad, v němž Dorothy Camargo Gallo užívá člen před přivlastňovacím zájmenem nesamostatným, by to mohl doložit⁹. Zvláště když po *aos meus amigos* následuje výčet přátel, jimž knihu věnovala. Na druhou stranu se mi nezdá, že bychom za nadbytečné mohli označit každé spojení členu určitého s přivlastňovacím zájmenem v Kujawského eseji¹⁰, v němž se však také vyskytuje. K přivlastňovacímu zájmenu ve významu *alguns* jsem našla v BK také ilustrační příklad¹¹. Odpovídá tomu, co se dočteme u Bechary.*

Z dat získaných při zpracovávání korpusu vyplývá, že ač je užívání určitého členu před nesamostatným přivlastňovacím zájmenem fakultativní, jak to aspoň píše Bechara, je toto v brazilské portugalštině v menšině. V BK se totiž určitý člen vyskytuje před přivlastňovacím zájmenem pouze v 16,5 % případů. Naproti tomu v PK byl určitý člen užit v 89,7 % případů. Rozdíl by se zřejmě dal vysvětlit odlišným vývojem obou variant portugalského jazyka, ten ostatně poznamenal i jiné mluvnické jevy. Je-li navíc opravdu hodnocena přítomnost členu jako nadbytečná, může člen nést nějaký další význam. O nadbytečnosti přivlastňovacího zájmena pojednává následující odstavec.

V Becharově gramatice mě navíc zaujaly případy, v nichž je možné přivlastňovací zájmeno nahradit členem určitým, přičemž takové nahrazení není považováno za striktní pravidlo. Možnost nahrazení nastává tehdy, když myšlenka vlastnictví vyplývá z kontextu či smyslu výpovědi, nebo pokud se odkazuje přímo k mluvčímu či osobě o níž se mluví. Dochází k tomu u názvů částí těla, součástí oblečení, duševních schopností a u některých ustálených spojení. Přivlastňovací zájmeno se pak objevuje, jak dále Bechara poznamenává, jedná-li se o emfázi (tj. citové zdůraznění), při níž se chce podtrhnout vlastnictví daného jedince. Naopak určitý člen se neužívá – jak se částečně dočteme už u Hampla (viz výše) – u výrazů *Nosso Senhor*, *Nossa Senhora* a v titulech, jejichž součástí je přivlastňovací zájmeno, např. *vossa excelência*, *vossa reverendíssima*, *sua majestade*, aj. (Bechara, 2002, s. 185-186).

Předchozí odstavec můžeme interpretovat tak, že pokud jde o případy, kdy je možné přivlastňovací zájmeno nahradit určitým členem, dalo by se vlastně říci, že tentokrát je vlastně ono zájmeno (ne člen!) ve výpovědi „navíc“ a mění neutrální výpověď v citově zabarvenou. Podobně by snad bylo možné objasnit všech 15 výskytů kombinace členu a

⁷ Bechara, 2002, s. 157: Os Lusíadas têm *suas* dificuldades de interpretação.

⁸ Bechara, 2002, s. 157: Às oito toma *seu* café.

⁹ *abs meus* amigos Rosa Caraver, Martha [...] (Gallo, autorčino věnování)

¹⁰ Srovnej: [...] a perdição de sua própria pessoa e do *seu* destino. (Kujawski, s.15); Descartes recorda a história dos *seus* erros. (Kujawski, s.14); [...] para cimentar *a sua* cosmovisão colectiva. (Kujawski, s.12)

¹¹ Num dos aposentados, suicidaram-se *meus* tios. (Gallo, s. 17)

přivlastňovacího zájmena u slov označujících části těla v BK. Pokud ovšem důvod uplatnění zájmena není ještě jiný...

Portugalská portugalština

Už jsem věnovala pozornost pravidlům týkajícím se brazilské portugalštiny, teď se pokusím plynule přejít k portugalštině Iberského poloostrova. Některá pravidla jsou oběma variantám společná. Zůstaňme ještě u případů, kdy je přivlastňovací zájmeno zastupitelné členem. V díle pánů Cunhy a Cintry, nazvaném *Breve Gramática do Português Contemporâneo*, stojí psáno prakticky totéž, co nalezneme u Bechara (viz výše). Určitý člen se užívá místo přivlastňovacího zájmena nesamostatného tam, kde následuje podstatné jméno označující část těla, část oblečení či věc čistě osobní potřeby, duševní schopnost a navíc i příbuzenský vztah. Pokud ovšem takové jméno tvoří s předložkou *de* nebo *a* příslovečné určení, vynechává se i člen¹² (Cunha – Cintra, 1998, s. 160-161).

V rozporu s výše uvedeným pravidlem nahrazování přivlastňovacího zájmena členem musím upozornit, že portugalští (a vlastně ani brazilští) autoři se nebrání užívat slova z uvedených pěti významových kategorií s přivlastňovacím zájmenem. Dokonce je, až na výjimky, používají zároveň se členem určitým. Přitom ale nechci tvrdit, že ono pravidlo by bylo zcela neplatné, tímto směrem se totiž mé zkoumání neubíralo. Jen podotýkám, že s ohledem na PK není opak výjimečný. Dodejme ještě, že pouze pětkrát z dvaceti čtyř případů u „příbuzenských vztahů“ se stalo, že byl vynechán člen.

Jak je to s pravidlem vztahujícím se na příslovečná určení nemohu bohužel posoudit, protože takový příklad se v PK mezi excerpty nevyskytl. V BK jsem sice několik ukázek s příslovečným určením po výrazech z kategorie „tělo“ zachytila¹³, ale pravidelnost v použití členu jsem nenalezla.

Zatímco předchozí řádky pojednávaly o možnosti vynechání přivlastňovacího zájmena nesamostatného, nazývaného též *pronomo adjetivo possessivo*¹⁴, a o pravidlech s tím souvisejících, pokročím nyní k možnostem jeho uplatnění. Přivlastňovací zájmeno samostatné se může užívat se členem určitým nebo bez něj a gramatici Cunha a Cintra doplňují, že v Brazílii je výskyt se členem méně častý než v Portugalsku, kde naopak je přítomnost členu téměř povinná (Cunha – Cintra, 1998, s. 161-162).

V tomto ohledu panuje jasná shoda mezi jejich poznáním, Hamplovou mluvnicí i výsledky získanými z korpusu.

Člen se systematicky vynechává, tvoří-li přivlastňovací zájmeno nedílnou součást titulu či výrazů jako *Nosso Pai* (odkazuje k Bohu), *Nosso Senhor*, *Nossa Senhora*. Stejně tak se vynechává ve vokativu, dále pokud náleží k ustáleným spojením jako *em minha opinião*, *em meu poder*, *a seu bel-prazer*, *por minha vontade*, *por meu mal* a podobně. K dalšímu vynechání dochází, jestliže přivlastňovacímu zájmenu předchází zájmeno ukazovací. Ovšem pokud přivlastňovací zájmeno následuje až po jméně, k němuž se váže, člen se obvykle užívá a vynechává se jen tehdy, když jméno odkazuje k něčemu vágnímu či nepřesnému (Cunha – Cintra, 1998, s. 162-163).

¹² Cunha – Cintra, 1998, s. 161: *Pus-me de joelhos*.

¹³ Retiro do meu peitinho a mão de Nuno, [...]. (Gallo, s. 36); Arranquei as compras de suas mãos quando [...]. (Gallo, s. 37); Ajoelha-se aos meus pés: [...]. (Gallo, s. 37); Sentou-se a meus pés e [...]. (Giudice, s. 47); Aos seus olhos, [...]. (Kujawski, s.10)

¹⁴ *oproti pronomo substantivo possessivo*, tedy přivlastňovacímu zájmenu samostatnému

Užití bez členu se u *Nosso Senhor* i *Nossa Senhora* potvrdilo každé jedním příkladem¹⁵. V PK se objevil navíc ještě jeden výraz spojený s křesťanským božstvem, u něhož se s největší pravděpodobností člen rovněž neužívá. Je jím *Mãe* ve významu *Matka boží*¹⁶.

K dalším ustáleným spojením bez členu by dle údajů získaných z korpusu patřilo: *com sua licença*, *por sua vez*, a *meu bel-prazer* (což je pouhá varianta k *a seu bel-prazer*) a možná i *a meu lado*; druhé jmenované spojení se vyskytlo vícekrát.

Ukazovací zájmeno předcházelo přivlastňovacímu zájmenu nesamostatnému v celém korpusu pouze jedenkrát, a to samozřejmě bez členu¹⁷. Totéž pravidlo o ukazovacích zájmech by mělo platit i pro *Brazilce*, jak se dočteme u *Hampla* (viz výše).

Za zajímavou skutečnost považuji to, že spojení přivlastňovacího zájmena s určitým členem jakoby celou dvojici váže na pozici před jménem. V *Breve Gramática do Português Contemporâneo* se uvádí, že – přestože to není běžný jev – přivlastňovací zájmeno může následovat po jménu ve chvíli kdy mu nepředchází určitý člen, anebo je-li jméno determinováno i jinak než jen přivlastňovacím zájmenem (Cunha – Cintra, 1998, s. 228-229).

Zde si neodpustím jednu poznámku, jakkoli se nevztahuje přímo ke zkoumané problematice. Sami pánové *Cunha* a *Cintra* uvádějí na jiném místě protipříklad k tomuto pravidlu, totiž příklad postpozice přivlastňovacího zájmena po určitém členu¹⁸. Na váze ovšem protipříkladu ubírá to, že pochází z *poesie*, kde je, jak se říká, všechno možné.

Pokud je třeba pro větší zřetelnost či z důvodu emfáze zdůraznit fakt vlastnictví, je možné použít výrazů *próprio* či *mesmo* (Cunha – Cintra, 1998, s. 230).

Na takový případ narazíme jak v *portugalské povídce*¹⁹, tak v *Kujawského eseji*²⁰ či v *povídce brazilské*²¹.

V oddílu věnovaném významům, kterých může nabývat přivlastňovací zájmeno, se dvojice *Cunha* a *Cintra* zmiňuje o tom, že pokud vyjadřuje citové zabarvení jako je *sympatie* a *zájem* nebo naopak *ironie* a *sarkasmus*, bývá zpravidla spojeno se členem určitým (Cunha – Cintra, 1998, s. 231).

Je to možno chápat takto: zaprvé v emfázi se pravděpodobnost užití určitého členu zvyšuje a zadruhé jestliže *Portugalec* nepoužije před přivlastňovacím zájmenem určitý člen, dá se očekávat, že to, co říká, myslí doopravdy a ne naopak.

Ve *Vilelově* díle *Gramática da Língua Portuguesa* jsou přídavná jména nesamostatná nazývána *determinantes*, zatímco samostatná autor označuje jako *substitutos*. Samostatná zájmena se vyskytují vždy se členem, nesamostatná přivlastňovací zájmena se mohou vyskytovat se členem v různém okolí. Ze všech vypočtených možností vybírám ty, které jsou relevantní pro tuto seminární práci (výrazem zájmeno rozumějte zájmeno přivlastňovací):

- člen + zájmeno + podstatné jméno

¹⁵ «Matilde, **Nosso** Senhor é teu Pai./ **Nossa** Senhora, tua Mãe;[...]

¹⁶ «[...] Tão guardada sejas tu, como foi Jesus no ventre de **Sua** Mãe» (Morais, s. 376) *báseň*

¹⁷ O capitão não aproava estas minhas surtidas. (Carvalho, s. 453)

¹⁸ Cunha – Cintra, 1998, s. 162: Quanto mistério / Nos olhos teus...

¹⁹ Insisti para que me deixasse ver a moça com **os meus** próprios olhos. (Carvalho, s. 462)

²⁰ [...] o problema inadiável de **sua** própria vida, de seu destino neste mundo (e no outro). (Kujawski, s. 14); [...] a perda de **sua** própria pessoa e do seu destino. (Kujawski, s.15); [...] de procurar a ciência unicamente nele mesmo, em **sua** própria capacidade de aprender, [...]. (Kujawski, s. 15); [...] recolhido na **minha** própria solidão, [...]? (Kujawski, s.16)

²¹ [...] as notas fundiram-se em episódios de **meu** próprio mundo manchado de riso e sangue, [...]. (Giudice, s. 17)

- člen + zájmeno + přídavné jméno + podstatné jméno
- *totos/ambos* + člen + zájmeno + podstatné jméno.

Poslední z možností je výskyt bez členu (Vilela, 1999, s. 215).

*Předposledně jmenovaný případ ilustruje příklad z portugalského korpusu²². Naproti tomu v BK po *todos* člen chyběl²³! To by mohlo svědčit o skutečnosti, že tendence neužívat členy před přivlastňovacími zájmeny je v Brazílii opravdu silná. I tak musíme mít ale na paměti, že jeden příklad nedělá pravidlo.*

Vilela dále píše, že obvykle se člen používá, leda by se jednalo o spojení, v němž člen nemůže figurovat. Přivlastňovací zájmeno se neužívá, pokud se jedná o věc čistě osobní (to se dočteme i v gramatice Cunhy a Cintry; viz výše) či něco, co vlastnit nemůžeme. Vlastnictví můžeme v emfázi zdůraznit pomocí *próprio* a *mesmo* (to se dočteme i v gramatice Cunhy a Cintry; viz výše). Přivlastňovací zájmena mohou nabývat různé stylistické hodnoty a vyjadřovat významy vlastní jiným slovním druhům, jako je třeba blízkost, přibližnost²⁴, atd. (Vilela, 1999, s. 216)

*Jak už jsem naznačovala v předchozích poznámkách, pravidla o neužívání přivlastňovacího zájmena se nijak důsledně nedodržují. Soustředme se nyní na to „co vlastnit nemůžeme“. Těžko by například mohl někdo vlastnit trubení trajektu, přesto se před *seu aviso*²⁵ může objevit člen. Je to snad odůvodnitelné vloženou řadovou číslovkou? A co křik²⁶? Ospravedlníme užití členu tím, že se jedná o tarzanovský křik? Stejně tak „den“ nikdo nevlastní, přesto může *meus dias*²⁷ předcházet člen. Tentokrát se jako vysvětlení nabízí to, že ve skutečnosti nejde o dny, ale o život vypravěče. Další pochybnosti může vzbudit *lugar*²⁸. Něco je „na svém místě“. Je možné to místo vlastnit? Mohla bych v tomto duchu ještě pokračovat, ale k ničemu by to nevedlo. Myslím, že už teď je jasné, že možnost danou věc vlastnit je pro kritérium užití či neužití členu přinejmenším problematická.*

Ještě zmíním, co v souvislosti se zájmenem přivlastňovacím píše Lígia Arruda v *Gramática de Português para Estrangeiros*. Stejně jako dříve jmenovaní autoři, i ona si všímá toho, že přivlastňovací zájmeno nesamostatné může být nahrazeno členem před substantivy označujícími částí těla, částí oděvu či osobní předměty, duševní vlastnosti a příbuzenské vztahy a že se člen před přivlastňovacím zájmenem vyskytuje často (Arruda, 2004, s. 70).

Údaj o frekvenci užití se nemůže vztahovat na brazilskou portugalsštinu, jak ukazuje nejen Hamplova gramatika, ale také analýza BK. Z toho usuzují, že se Arrudová zabývá pouze portugalskou normou.

Podle jí psaných pravidel se určitý člen neužívá, pokud je přivlastňovací zájmeno nedílnou součástí titulu či u výrazů jako *Nosso senhor*, *Nossa Senhora* nebo *Deus*. Neužívá se ve vokativu, ani když je přivlastňovací zájmeno součástí ustálených výrazů jako *em minha opinião*, *em meu poder* (Arruda, 2004, s. 70). To už bylo také zmiňováno výše.

²² [...] e ter de renunciar a todas **as suas** esperanças. (Veiga, s. 473)

²³ [...] a revisão crítica de todos **seus** conhecimentos adquiridos, [...]. (Kujawski, s. 14)

²⁴ př.: Ele deve ter os seus sessenta anos (Vilela, 1999, s. 216)

²⁵ [...], já o ferry-boat, [...], roncava **o seu** terceiro aviso. (Carvalho, s. 451)

²⁶ Mas as outras crianças, sempre as mesmas, com o seu cheiro de marisco na pele, com os seus narizes lacrados de monco amarelo, com **os seus** gritos à Tarzan, a sua bola de trapo, essas não cresciam. (Bessa-Luís, s. 310)

²⁷ [...] que havia de acabar **os meus** dias ao lado dele, [...]. (Veiga, s. 473)

²⁸ Era um projeto vago: depois veria se os tinha **no seu** lugar! (Rodrigues, s. 347)

Ale pozor. V PK se objevil Deus s přivlastňovacím zájmenem se členem²⁹. Proč? Bůh je zde přivlastněn jedné osobě a možná se jedná o nějakého bůžka osobního, ne o toho křesťanského. Otázkou je, zda toto by byl pádný důvod pro uplatnění členu a proč by takový bůh byl psaný s velkým písmenem.

Nepřítomnost členu by snad mohlo někdy vysvětlit i pravidlo pro neuzítí neurčitého členu. Ten se nevyskytuje v případě, že je substantivum v jednotném čísle míněno ve významu generalizujícím (Arruda, 2004, s. 72).

Konečně gramatika pro základní a střední školy, *Gramática do Português Moderno*, k přivlastňovacím zájmenům neboli *determinantes possessivos* uvádí pouze to, e se obvykle vyskytují provázené určitým členem a někdy bývá význam vlastnictví posílen slovem *próprio* (Castro-Vieira, 2005, s. 136). To vše i mnohem víc už bylo napsáno.

Závěrem už se budu věnovat čistě korpusu a skutečností z něho vyvozeným (i když se mohu odvolávat k výše citovaným gramatikám).

Pokud jde o zpracovávání vlastního korpusu, vypustila jsem ty výskyty přivlastňovacího zájmena, které byly pro mou práci irelevantní, tedy výskyt přivlastňovacího zájmena samostatného či věty nedořečené.

Získaný korpus jsem se pokusila rozdělit do skupin, které jmenuje Bechara a dvojice Cunha – Cintra jako případy, kdy může být přivlastňovací zájmeno nesamostatné nahrazeno členem určitým. V tomto případě je zajímavá už ta skutečnost, že se objevují s přivlastňovacím zájmenem. Musím ale poznamenat, že kategorie „duševní schopnost“ mi činila potíže vágností svého označení – nebyla jsem si jistá, co vše do ní zařadit. Navíc jsem vytvořila kategorii „cokoli“, která obsahuje to, co svým významem do ostatních skupin nezapadlo. Tato posledně jmenovaná skupina by tudíž měla obsahovat slova, u nichž se nedá přivlastňovací zájmeno nahradit členem.

*Je však takovéto dělení použitelné i pro brazilskou portugalštinu? Ta mi v otázce přivlastňovacích zájmen připadá méně vázaná pravidly či vázaná pravidly odlišnými. Uvažme jako pravidlo to, že jsem-li Brazilec, člen nepoužívám a jsem-li Portugalce, člen užívám – samozřejmě až na výjimky. A právě tyto výjimky jsou pro Portugalce značně omezené, zatímco Brazilec má – zdá se – větší volnost výběru. Pokud se totiž podíváme na výrazy, které vystupují z tohoto většinového pravidla, narazíme u Portugalců pouze na kategorii „příbuzní“³⁰ a výrazy Nosso Senhor, Nossa Senhora (a jim podobné, které zmiňují i nezmiňují Cunha a Cintra), pak na tzv. ustálené výrazy a ještě výraz označující množství – *multidão*³¹ – a nominalizované sloveso *ver*³². U Brazilců je tomu jinak. Tam většinovému pravidlu podléhají slova v kategoriích „tělo“, „osobní potřeba“, „duševní schopnost“, „příbuzní“ a „cokoli“ pouze částečně.*

*A právě skupina „cokoli“ je v BK tou nejzajímavější. Zdá se totiž, že Brazilec může – na rozdíl od Portugalce – většinové pravidlo libovolně neuposlechnout. Nabízí se tedy otázka, zda se užití či neuzítí členu místo na konkrétní významové skupiny slov neváže na nějakou obecně platnou změnu významu libovolného podstatného jména. Vše by se dalo svést na emfázi, další možností by byl vliv předložek. Avšak když jsem srovnávala vliv předložek na užití členu, zjistila jsem, že zřejmé žádné není, neboť prakticky po všech předložkách (i nulových) následovaly výrazy se členem i bez něj. Totéž platilo i pro PK. Tam jsem pouze u předložky *em* nenašla žádný případ užití bez členu. Zda je to pravidlo či náhoda by pomohl*

²⁹ [...], quando via que no mundo do seu Deus tudo estava errado. (Morais, s. 383)

³⁰ Sem snad můžeme zařadit i slovo *conhecido* či *amigo* jakožto osoby blízké?

³¹ [...], como Káli, a deusa sangrenta, com sua multidão de braços, [...]. (Carvalho, s. 462)

³² [...], queixando-se-me do irlandês que, a seu ver, tinha mau feitio quando bebia, [...]. (Carvalho, s. 454)

objasnit pouze širší korpus zaměřený tímto směrem. Hampl, jak už jsem psala, brazilské odchylky označuje za stylistickou záležitost.

Co dodat? Jednoznačně se potvrdilo pouze to, že Brazilci používají člen s přivlastňovacím zájmenem v mnohem menší míře než činí Portugalci. Nic bližšího k brazilské portugalštině z korpusu nevysvitlo. Snad jen to, že kategorie nahrazování přivlastňovacího zájmena určitým členem nehrají v užití zřejmě žádnou roli. Pokud jde o portugalskou portugalštinu, víceméně podléhá pravidlům uváděným v mluvnicích, s tou výjimkou, že přivlastňovací zájmeno nenahrazují určitým členem pokaždé, když by to bylo možné.

Bibliografie:

Primární literatura:

brazilští autoři:

GALLO, Dorothy. *Todas as luzes*. Porto Alegre: Editora Gente do Livro, 1997

GIUDICE, Victor. *Bolero*. Rio de Janeiro: Rocco, 1985

KUJAWSKI, Gilberto. *O Elmo de Mambrino*. Editores dos Países de Língua Portuguesa, 1999

portugalští autoři:

BESSA-LUÍS, Agustina. Os Amantes Aprovados. In *Antologia do Conto Português*. Lisboa: Dom Quixote, 2005

CARVALHO, Mário de. Que Todos Ficassem Bem. In *Antologia do Conto Português*. Lisboa: Dom Quixote, 2005

MORAIS, Graça. O Pobre de Santiago. In *Antologia do Conto Português*. Lisboa: Dom Quixote, 2005

RODRIGUES, Urbano. Jornada sem regresso. In *Antologia do Conto Português*. Lisboa: Dom Quixote, 2005

VEIGA, Teresa. O Criado. In *Antologia do Conto Português*. Lisboa: Dom Quixote, 2005

Sekundární literatura:

BECHARA, Evalindo. *Moderna Gramática Portuguesa*. Rio de Janeiro: Editora Lucerna, 2002

HAMPL, Zdeněk. *Stručná mluvnice portugalštiny*. Praha: Academia, 1972

ARRUNDA, Lígia. *Gramática de Português para Estrangeiros*. Porto Editora, 2004

CASTRO, José Manuel – VIEIRA, Maria do Céu. *Gramática do Português Moderno*. Lisboa: Plátano Editora, 2005

CUNHA, Celso - CINTRA, Lindley. *Breve Gramática do Português Contemporâneo*. Lisboa: JSC, 1998

CUNHA, Celso - CINTRA, Lindley. *Nova Gramática do Português Contemporâneo*. Lisboa: JSC, 1987

PINTO, José Manuel, LOPES, Maria do Céu. *Gramática do Português Moderno*. Lisboa: Plátano Editora, 2005

VILELA, Mário. *Gramática da Língua Portuguesa*. Coimbra: Almedina, 1999